

MOȘTENIREA SPIRITUALĂ A LUI CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

Maria Micle

Constantin Diaconovici Loga se situează între reprezentanții Școlii Ardelene cu a cărei personalitate Banatul, în special, se mândrește, chiar dacă numele său e mai puțin clogiat decât cele ale corifeilor Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu. El stă alături de Paul Iorgovici, Radu Templea, Ioan Molnar Piuaru, V. Colosi etc.

C. D. Loga s-a născut în 1 noiembrie 1780, la Caransebeș, a terminat gimnaziul la Lugoj, apoi a studiat dreptul și științele politice la Budapesta, dar adevărata sa vocație era cea de pedagog. Și-a îndrumat elevii în spiritul ideilor luminate de renaștere culturală a românilor. După terminarea studiilor a funcționat ca translator la magistratura orașului, precum și ca revizor și corector (cenzor) al cărților românești la tipografia Universității din Buda. În această funcție a aprobat tipărirea unor cărți românești între care și *Istoria pentru începuturile românilor în Dachia* a lui Petru Maior¹. Din 1812 Diaconovici Loga funcționează ca profesor la Școala Normală din Arad (Preparandia), atunci înființată, împreună cu Dimitrie Țichindeal, Iosif Iorgovici, Ion Mihuțiu². În 1830, pe baza receptului dat de Consiliul Militar de Curte, este numit directorul școlilor naționale din Regimentul românesc Banatic și organizează, după propriile proiecte școlile preparande din districtul „milităresc“.

1850, anul pensionării, va fi, din păcate, și anul în care se stinge din viață. Mormântul lui se găsește acolo unde s-a născut, la Caransebeș, iar Școala Normală din localitate îi poartă numele.

C. D. Loga impresionează prin varietatea preocupărilor științifice și didactice, el fiind unul dintre cei mai culti pedagogi ai generației sale (cunoștea șase limbi). Opera sa cuprinde: *Ortografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești* (1818), *Chemare la tipărirea cărților românești în versuri pentru îndreptarea tinerilor* (1821), *Gramatica românească pentru*

¹ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 277.

² Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad*, Arad, Editura Consistorului, 1922, p.10.

îndreptarca tinerilor (1822), *Epistolarul românesc* (1841). Din aceste scrieri răzbate talentul pedagogic și un anume stil didacticist, pe care autorul și l-a format prin exersarea îndeletnicirii de profesor. Ca trăsătură personală, observăm tendința sa permanentă de a norma informația, de a da explicații pe înțelesul tuturor pentru a-și educa cititorii (în special tinerii) într-o anume direcție, care era de fapt cea a Școlii Ardelene.

La scrierile enumerate mai sus se adaugă cele cu caracter religios: *Octoih cu catavasier, întâia oară întru acest chip așezat, și tipărit după rânduiala Bescaricii Răsăritului* (1826), *Viața Domnului nostru Isus Cristos, Mântuitorul lumii, pentru îndreptarca creșterii tinerilor către faptele cele bune și ale Creștinătății* (1831), *Tâlcuirea Evangheliilor în duminicile învierii și ale sărbătorilor* (1835).

Cărturarul bănățean a contribuit la normarea limbii române prin toate cărțile scrise sau traduse de el. Deși s-a format ca jurist, a funcționat mai ales ca profesor de gramatică, stil și "cântare bisericească". Înzestrat cu o minte ageră și cu un deosebit simț al limbii, el a reușit să dobândească de-a lungul anilor o bogată experiență lingvistică, precum și numeroase cunoștințe filologice. Și-a îndreptat întreaga atenție spre cultivarea și îmbogățirea limbii, încercând să o facă "harnică de a pute cu ea orice învățeturi și științe înalte, după înțelesul care se cere la ficștecare loc a le cuprinde, ca aceea înțelegere tocmai să iasă care după cuprinsul și puterea vreunei învățeturi se cere"³.

Pentru C. D. Loga, gramatica însemna o "măiestrie" în care tinerii trebuiau să găsească "învățetura limbii și cheia altor învățeturi". Așa cum arăta profesorul Vasile Țăra, Gramatica românească apare într-un moment de criză a ortografiei românești⁴. Cărturarii cei mai erudiți se străduiau să elaboreze principiile scrierii cu alfabet latin. Ienăchiță Văcărescu și Radu Templea încearcă să reorganizeze ortografia româno-chirilică, dar demersul lor nu a avut ecou. Datorită modificărilor fonetice survenite în limba română literară din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mai ales datorită influenței graiurilor populare, s-a creat o neconcordanță între scriere și vorbire. Nici tradiția ortografică impusă de textele românești din secolele anterioare nu mai corespundea noilor realități fonetice și fiecare scria după bunul plac.

În acest context, C. D. Loga propune și utilizează un sistem ortografic cu alfabet chirilic, alcătuit din 40 de slove⁵, cărora învățatul bănățean le precizează, cu minuțiozitate, valorile fonetice.

³ C. D. Loga, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, ediție prefată și îngrijită de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, Facla, 1973, p. 134.

⁴ C. Diaconovici-Loga și problemele limbii române literare, în *Orizont*, XXI (1971), nr. 8, p. 84-87.

⁵ C. D. Loga, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822, p. 3-4.

În *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* (1822), C. D. Loga anticipează cu câțiva ani multe dintre reformele propuse de Heliade Rădulescu, iar rolul jucat de gramatica sa în procesul de impunere a normelor limbii române literare moderne în Banat și Transilvania este asemănător cu cel avut de gramatica lui Heliade Rădulescu în Muntenia și Moldova⁶.

Gramatica lui Loga a fost tipărită în multe exemplare într-o vreme când astfel de lucrări erau foarte rare, căci doar cu puțin timp în urmă văzuseră lumina tiparului gramaticile lui Ienăchiță Văcărescu, Radu Templea și *Observațiile de limbă românească* ale lui Paul Iorgovici. Beneficiind și de autoritatea științifică și administrativă a autorului său, cartea aceasta a fost citită de numeroase generații de școlari din Banat și Transilvania, chiar și din Moldova și Bucovina⁷.

Dintre cărțile lui C. D. Loga, în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare "Eugen Todoran" se află:

- un exemplar al *Gramaticii*, Buda, 1822, menționat în BRV3⁸, poziția 1155;
- șapte exemplare ale *Octoih-ului cu catavasier*, Buda, 1826, citat în BRV3, poziția 1284;
- trei exemplare din *Viața Domnului nostru Isus Cristos*, Buda, 1831, consemnate în BRM2⁹, poziția 17509;
- două exemplare ale *Epistolarului românesc* (1841), menționat în BRM2, poziția 17508.

Toate sunt în stare bună de conservare, fără multe însemnări. Din însemnările manuscrise de pe exemplarul din Gramatica românească aflăm că această carte îi aparținea, în 1843, unui elev al Preparandiei din Arad, pe nume Panteilimon Balaș, din satul Berini, lângă Ciacova, județul Timiș, numit în perioada stăpânirii austro-ungare și Berény¹⁰.

⁶ Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare*, ediție revăzută și adăugită, București, EDP, 1983, p. 151.

⁷ B. P. Mureșianu, *Un mare bănățean, C. D. Loga*, în *Scrisul bănățean*, 1958, nr. 5, p. 71.

⁸ Bianu, Ioan; Hodoș, Nerva; Simonescu, Dan, *Bibliografia românească veche : 1508-1830*, 4 vol., București, 1903-1944, tomul al III-lea.

⁹ Gabriel Ștrempel (coord.), *Bibliografia modernă românească*, 3 volume, București, Editura Științifică și Enciclopedică ; Societatea de Filologie din R.S.R., vol. al II-lea, 198.

¹⁰ Localitatea Berini este menționată în : Silvestru Moldovan, Nicolae Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ed. a 2-a, Sibiu, Editura „Asociațiunii”, 1919, p. 19 și în Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1966, p. 73.

Aceste însemnări au fost făcute pe verso copertei I:

”Accastă / Carte eastă / a lua / Balaş Panteleimon

A 883“

”Balaş Pantia din satul Berini“

Pe pagina de gardă:

”Această Carte estă a lu / Balaş Panteleimon / Preparand cursului I / Semestru de Iarnă anu 1843/4“.

”Această Gramatică estă a lui Balaş Panteleimon“

”Această Gramatică estă a lu Panteleimon Balaş / Preparand în Cursul I... Semes. de iarnă în 17 Dekembrie 843“.

”Şi susciindumă şi eu / încartea a lu Balaş Pan / ... / Preparand în cursu an II / Arad / 843 / În Arad“

Însemnările acestea sunt făcute cu slove chirilice (cu semnificația dată de C. D. Loga), combinate cu elemente de scriere cu litere latine preluate din scrierea maghiară. Astfel litera d urmată de i în prepozițiile din, de este transcrisă g de câte ori apare: gin, ge (ca în pronunția subdialectului bănăţean), dar se transcrie la fel şi în Preparang, Arag.

Gramatica de față este în 8° (20x13 cm.), de 8 foi, XVI, 206 pagini, 31 rânduri pe pagină. Scrierea este cu cerneală neagră. Coperta din carton, având cotorul și colțurile din piele nu este cea originală.

Грамматика
 Мисляще Fulli
 Balas Panteleimon
 Arad
 Balas Pantia
 din satul Berini
 Balas Panteleimon

Грамматика
 Balas Panteleimon
 Arad
 Balas Panteleimon
 din satul Berini
 Balas Panteleimon
 Arad
 Balas Panteleimon
 din satul Berini
 Balas Panteleimon

BIBLIOGRAFIE

- Bianu, Ioan; Hodoș, Nerva; Simonescu, Dan**, *Bibliografia românească veche : 1508-1830*, 4 vol., București, 1903-1944.
- Botiș, Teodor**, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, Editura Consistorului, 1922.
- Bugariu, Vincențiu**, *Figuri bănățenc*, Arad, Editura Aurel Bugariu, 1930.
- Constantin Diaconovici Loga**, culegere îngrijită de I. Iliescu, Timișoara, TUT, 1971.
- Loga, C. D.**, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822.
- C. D. Loga**, *Gramatica românească pentru îndreptarea tincrilor*, ediție prefăcută și îngrijită de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, Facla, 1973.
- Loga, C. D.**, *Epistolariul românesc pentru facerea a tot felii de scrisori ce sunt în viața societății omenești la multe întâmplări de lipsă*, Buda, 1841.
- Moldovan, Silvestru, Togan, Nicolae**, *Dicționarul numirilor de localități cu poporație română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ed. a 2-a, Sibiu, Editura „Asociațiunii”, 1919.
- Munteanu, Ștefan, Țăra, Vasile**, *Istoria limbii române literare*, ediție revăcută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
- Suciu, Coriolan**, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1966.
- Țăra, Vasile**, *Constantin Diaconovici Loga*, în *Orizont*, XXI (1971), nr. 8, p. 84-87.

L'HÉRITAGE SPIRITUEL DE CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

Resumé

C. D. Loga souscrit aux idées de Școala Ardeleană. Animé par leurs esprit, il a eu une participation active au développement de l'enseignement roumain dans Banat.

Comme érudit et professeur, il a été toujours préoccupé par l'écriture et l'expression soignée de la langue roumaine. Dans *La grammaire roumaine pour corriger les jeunes gens* (le titre original est *Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor*), C. D. Loga propose son propre système alphabétique, avec des lettres cyrilliques, adapté aux sons de notre langue. Par ce livre, il apporte sa pierre à la fixation et à l'imposition des normes du roumain littéraire dans Banat et Transilvania.

La Bibliothèque Centrale Universitaire „Eugen Todoran“ de Timișoara garde dans ses collections les titres suivants appartenants à C. D. Loga: Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor, Epistolariului românesc, Octoiih cu catavasier, Viața Domnului nostru Isus Cristos.